

Yıkımla Gelen Yeni Yaratıcılık: Dada Hareketi

New Creativity Emerging Out Of Destruction: The Dada Movement

Doç. Dr. Ayfer UZ

Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,

Resim-İş Eğitimi ABD., Edirne/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4365-3389>

ÖZET

Dadacılık olarak da bilinen Dada Hareketi, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1916 yılında Zürih ve New York kentlerinde yaklaşık aynı tarihlerde başlar. Kısa sürede Avrupa'nın kültür merkezlerine, Kuzey ve Güney Amerika'ya yayıldıktan sonra 1923'te dağılır. Dada bir karşı duruşla; sanatı belirli kesimin tekelinden kurtarmak ve sanata atfedilen yüce değeri sorgulamak ister. Bunu bozma, yok etme, alaya alma gibi eylemlerle yaparak bir tür yıkıma gider. Dada'nın yaptığı tüm yıkıcı eylemlerin amacı; sarsılmaz sanılan değerleri, sahte otoriteleri, kokuşmuş kurumları gülünç düşürerek halkın gözünü açmak ve halkı bilinçlendirmektir. Bu karşı duruş bir bakıma sosyal, politik, ekonomik göstergeleri olan çok yönlü bir haykırıdır.

Nitel araştırma yöntemi ile ele alınan bu çalışmada; geçmişle hesaplaşmak, pek çok şeyi yıkmak isteyen 20 yüzyılın en önemli sanat hareketi olmayı başarmış Dadaizm sorgulanarak, yıkımla gelen yeni sanatsal yaratıcılıktaki yerine, önemine yeniden bir bakış amaçlanmıştır. Araştırma verileri "betimsel analiz" yöntemiyle çözümlenerek sonuca gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dadaizm, Dada Hareketi, Yıkım ve Sanat, Düşünce ve Sanat

ABSTRACT

The Dada movement, also known as Dadaism, began at about the same time in the cities of Zürich and New York in 1916 during the First World War. It soon spread to Europe's other cultural centers, North and South America, and then it disappeared in 1923. Dada was a struggle to save the art from the monopoly of certain segments of society and to question the supreme value attributed to art. It purported to reach its goals through acts of destruction, ridicule and taking in the form of alienation leading to a kind of demolition. The purpose of all the destructive actions of Dada to attack sturdy values, fake authorities, and ridiculing the stinking institutions was to open the eyes of the people and to make them conscious of their condition. This counter-stance cried out in a multi-faceted manner, which was a social, political, economic indicator of a significant approach. Consequently, it has become the most important art movement of the 20th century that wanted to break down multiple objects, to look back on its importance in new artistic creativity which has come together with destruction. In this study, research data were analyzed by the "descriptive analysis" method.

Key words: Dadaizm, Dada Movement, Demolition and Art, Thought and Art

1-GİRİŞ

XX. Yüzyıla ve Dada hareketine gelmeden önce modern sanatın geçirdiği evrimi çok kısaca hatırlamak gerekir. XIX. Yüzyılın II. Yarısına kadar plastik sanatlarda resim ve heykel dış gerçeği aslına en yakın biçimde yapabilmeyi çabası içindeydi. Klasik sanatçı için bu her şeyin esasıydı. Ancak XIX yüzyılın II. Yarısı insanlık tarihinin ters yüz olduğu bir dönemdir. Endüstri devrimiyle birlikte Batı'da Endüstriyel Devrimi gerçekleştirmiş, kapitalist üretim ilişkileri en acımasız biçimiyle hayata egemen olmuştur. Emek-Sermaye çelişkisinin en keskin biçimiyle yaşandığı bu dönemde,

insan sömürüsü de üst boyutlara ulaşmıştır. Dolayısı ile orta sınıf ve yoksullar için hayat hiç kolay ve güzel değildir. İşte bu dönemin toplumsal sorumluluk bilincine sahip sanatçısı bilinçli- bilinçsiz bu reddedilmesi gereken hayata muhalefet etmeye başlamıştı. O kahredici hayatı deforme etme çabaları içine girmişti. Dönemin bir başka özelliği de yaşanan teknolojik patlama ve fotoğraf makinesinin bulunmasıydı. Bu sihirli makine klasik sanatçının yaptığı işi yapabilmekteydi. Şu halde her dönemde özgün ve farklı olmak isteyen sanatçı başka arayışlara yönelmek zorundaydı. İşte bu farklılık anlayışı ve muhalefet tutkusu dönem sanatçısını çok değişik estetik arayışlara yönlendirmişti. Empresyonistlerle başlayan dış gerçeğin deformasyonu farklı akımlarla devam edecekti. Ekpresyonistler, Fovistler, Kübistler, Fütüristler, Konstrüktivistler bunu ileri boyutlara ulaştıracaktır. Daha sonra Dada Hareketi'nden tüm sanat dalları nasibini alacak, uç noktada ve doruklarda muhalif kimliğini güçlendirecektir.

Araştırmada öncelikle; günümüzde ve gelecekte ilham vermeye, ilgi çekmeye devam edecek olan Dada Sanat Hareketi'nin nasıl başladığı ve geliştiği, hareketin özü, özellikleri üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra; sanatın tanımının yeniden sorgulanmasına yol açan Dada Hareketi ile sanatta yeni düşünce analiz edilirken, yenilikçi ve yaratıcı sanat anlayışının temelinde yatan olgulara dikkat çekilmiş, özellikle “Dada”nın özünde olan yıkım ve yıkımla gelen yeni yaratıcılık sorgulanarak sonuca gidilmiştir.

Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırmada verilerin toplanması “genel tarama” modeli çerçevesinde; konuyla ilgili kitaplar, dergiler ve internet kaynaklarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatür taramasından elde edilen veriler “betimsel analiz” yöntemiyle çözümlenmiş ve sonuca gidilmiştir.

2-DADA HAREKETİ

“Dada Hareketi” İsviçre'nin Zürih kentinde başlar, Berlin, Köln ve Hannover, Paris, New York gibi merkezlerde varlık gösterir. “New York”taki Dada hareketinin en önemli üç ismi Marcel Duchamp, Man Ray, Francis Picabia'dır” (Eroğlu, 2014: s.73).

I. Dünya Savaşı esnasında farklı sanat dallarından olan bir grup savaş karşıtı genç sanatçı Avrupa'nın tarafsız ülkesi olan İsviçre'nin Zürih kentinde toplanır. Francis Picabia ve Marhel Duçhamp ise Amerika'ya gider. Dada ya da Dadacılık olarak anılan bu hareket Zürih ve New York kentlerinde eş zamanlı fakat birbirinden habersiz olarak böyle bir dönemde ortaya çıkar. Zürih'de Dada Hareketi'nin başlangıcını özet olarak şöyle ifade edilmektedir.

Sol görüşlü Alman oyun yazarı ve aynı zamanda müzisyen olan Hugo Ball, Zürih'te toplanan bu savaş karşıtı sanatçı gençleri, düzenli bir şekilde bir araya getirmek üzere 1915 sona ermeden bir gece kulübü açmaya karara verir. Ball'ın Kandinski ve Klee ile dostluğu vardır, sevgilisi Emmy Hennings dans eden ve şarkı söyleyen birisidir. Hugo Ball, Romen şair Tristan Tazara, ressam ve mimar Marcel Janco ve hem Fransız hem de Alman olan Jean Hans Arp'ın desteğini alarak bu gece kulübünü kurar. Açılıştaki Ball dostlarının koleksiyonlarında bulunan tanınmış ya da tanınmamış sanatçıların farklı tekniklerde yapılmış eserlerini ödünç alarak sergi düzenler. Basında duyuruları yapılır ve 5 Şubat 1916'da Zürih'in adı kötüye çıkmış bir semtinde “Cabaret Voltaire” kurulur ve Dada Hareketi başlar. “Cabaret Voltaire”nin önde gelenleri, savaşı Almanya'nın çıkardığına; ama asıl nedenin Batı kapitalizmi olduğuna inanırlar. Eşitsizlik ve sömürü üzerine inşa edilen kapitalist sistem, ne yaparsa yapsın savaştan kaçamazdı. Bu nedenle Dada gösterilerinin içeriği Batı uygarlığının toptan yadsınmasına kadar gider ve bundan sanat da nasibini fazlasıyla alır (Yılmaz, 2005: ss. 99-100). Savaşın yarattığı gerilim, yaşamın olumsuz sosyolojik ve ekonomik boyutları ile karşı duruşu, yıkıma giden eylemleri güçlendirmektedir.

Dadacılar sanat eserlerini sergilemek için bir galeri açar, ayrıca bir de dergi çıkarmaya başlarlar ve kısa bir sürede Dada 1917'de uluslararası bir üne kavuşur. Dada uluslararası bir boyut kazanınca,

Zürih gurubu da dağılmaya başlar (Lynton: 1982: s.126). Seslerini kendi dergilerinde pek çok yere kolayca duyurabilmekte ve kendi galerilerinde daha özgür, daha rahat sanatsal etkinlikler düzenleyebilmektedirler. Bunlar Dada'nın uluslararası çevrelerde ünlenmelerine önemli katkılar sağlamasına yardımcı olmuştur.

Dada, hemen hemen tüm sanat dallarından katılan sanatçı, düşünür ve filozoflarla sesini çok kısa sürede geniş kesimlere duyurmuş bir hareket olmayı başarmıştır. Hiçbir sınır tanımayan, bir akımın parçası olmayan, tamamen özgür sanatsal yaratımlardan oluşan bir birliktelik olmuştur Daha Hareketi. Dada sözcüğünü isim olarak seçmelerinin bir nedeni vardır; "bu bebek hecelemesiyle, aynı çocukların dünyadaki gibi- henüz başlangıcında ve dürüst olan bir sanatı anlatmak istemişlerdir. Dada öncelikle, kendini beğenmiş bir akılcılığa karşı çıkan bir yaşam anlayışıdır. Bu gençler, yeni şeylere yer açmak üzere akılcılığı en kaba araçlarla bilinçlerinden çıkarmak istemektedirler" (Sanat Tarihi ansiklopedisi, 1983: s.664).

Mehmet Yılmaz'ın anlatımıyla Dadacı düşünceyi besleyen kaynakların bir bölümü şöyledir: "Dadacılık, aslında bir sanat akımı değil siyasi, içerikli bir başkaldırıydı. Ancak iletisini sanatsal yöntemlerle dile getirdiği için zamanla bir sanat akımına dönüştürülmüş, sanat tarihindeki yerini almıştır. Görünüşe bakılırsa dadacılık I. Dünya Savaşı'nın ürünüydü. Oysa ona kaynaklık eden düşünceler, kazara patlamaya hazır barut fıçısı gibi 19. yüzyıldan beri ortalıkta yuvarlanıyordu. Modern Batı uygarlığına umut bağlamanın boşuna olduğunu haykıran anarşistler, komünistler, filozoflar, nihilistler ve bunlara meyilli sanatçılardı bu barut fıçıları. Kaza ise savaştan başkası değildi" (Yılmaz, 2005: s.107).

Huelsenbeck, Zürich'de "Kabare Voltaire"de başlayan ilk Dada hareketinden bahsederken Kabare Voltaire'i bir cadı kazanına benzetir. Çeşitli uluslardan Rus, Fransız, Alman, İsviçreli ve Romanyalı sanatçılar burada toplanmış gürültü ve kargaşalığı, ortak bir dil, bir anlaşma aracı haline sokmuşlar sabahtan akşama kadar, ziller, tokmaklar, çingiraklar ve çeşitli ilkel sazlarla cehennem gürültüsü içinde hora tepip hep birlikte ayrı dillerde şiirler okumuşlar. Zürihliler, esnafı, zanaatçısı bu gürültülü kargaşaya dayanamayıp ayaklanmışlar. Huelsenbeck "İşin en güzel yanı buydu" der. "Kimlerle işimiz olduğunu şimdi anlamıştık". Dada; rahatının, içinde bulunduğu düzenin bozulmasına korkanlara, çıkarıcılara, mal mülk para düşkünlerine kısaca burjuva sınıfına karşıdır ve burjuva sınıfına savaş açmaktadır. Herkes Dada'yı yıkıcılık, anarşi, komünizm kışkırtmacılığı yapan bir grup olarak görmüş onlarda bunu severek kabul etmişlerdir (İpşiroğlu & İpşiroğlu, 1979: s.120-121).

Dada hareketi, 1916 yılında Zürich'te başlayarak kısa zamanda Avrupa'nın kültür merkezlerine, oradan Kuzey ve Güney Amerika'ya yayıldıktan sonra 1923'te dağılmıştır (İpşiroğlu & İpşiroğlu: 1979, s.118-120).

Dada Hareki içinde yer almış en ünlü isimlerden bazıları şöyledir:

"Alfred Stieglits (Amerika asıllı fotoğrafçı ve galeri sahibi)

Clement Pansaers (Belçikalı şair)

Man Ray (Amerikalı fotoğrafçı ve ressam)

Marcel Duchamp (Fransız sanatçı)

Max Ernst (Alman sanatçı)

Paul Van Ostaijen (Alman yazar)

Philippe Soupault (Fransız yazar)

George Grosz (Alman sanatçı)

Jean Arp (Fransız sanatçı)

Kurt Schwitters (Alman sanatçı)

Theo Van Doesburg (Hollandalı sanatçı)

Tristan Tzara (Fransız yazar)” (Grzymkowski, 2017: s.30-31).

3-DADAİZM VE YIKIM

20 yüzyılın en önemli sanat hareketi olan Dada sanat akımı olarak kabul edilmez. Bir karşı duruş, sanatı belirli kesimin tekelinden kurtarmak ve sanata atfedilen yüce değeri sorgulamak için bozma, yok etme, alaya alma gibi eylemlerle yıkıma gitmek ister. Bu karşı duruş bir bakıma sosyal, politik, ekonomik göstergeleri olan çok yönlü bir haykırıdır. Necmi Sönmez; “burjuva kültürünü devrimci bir anlayışla değiştirmeyi hedefleyen Dada’yı, sanatın algılanış biçimini tepeden tırnağa altüst eden bir eylem birliği bir uluslararası eylem birliği olarak irdelemek mümkün” demektedir (Sönmez, 2006: s.233).

“Dadaizm, Sanat yapmak için belli bir üslubu ya da tekniği önermiyordu. Sadece, savaşan ülkelerin yanlış zihniyetine karşı ayaklanıp meydan okumak ve alternatif dünya görüşlerine kulaklarını tıkayan sabit fikirli gelenekselcilere sövüp saymak isteyen sanatçılar arasında işbirliğini teşvik ediyordu. Fransız sanatçı Jean (Hans) Arp’ın da dediği gibi, amaçları ‘akıl oyunlarını bozmak ve akla dayanmayan bir düzeni keşfetmekti” (Grzymkowski, 2017: s.28-29).

Dada’nın yaptığı tüm yıkıcı eylemlerin bir amacı vardı. “Sarsılmaz sanılan değerleri, sahte otoriteleri, kokuşmuş kurumları, gülünç düşürerek halkın gözünü açmak ve halkı bilinçlendirmekti. Dada yıkıcılığından ne dil, ne sanat hiçbir şey kurtulamıyordu... Dada burjuva toplumunda kök salmış olan “değişmez” kültür değerlerinin dokunulmazlığı inancını yıkmak istiyordu. Müzeleri bir “sanat tapınağı” gibi gören buradaki yapıtları bir ikon gibi, Tanrı verisi olarak huşu içinde seyredenleri sarsmak için elinden geleni yapıyordu Dada. Büyük sanat yapıtlarının fotoğrafları üzerinde oynanıyor, çocuksu karalamalar ve yazılarla bunlar maskara edilmeye çalışılıyordu. Ya da tam tersine günlük gereksinimler için kullanılan ütü, telefon, oturak gibi eşya çevresinden koparılıyor, yeni bir ad verilerek bunlara yeni bir anlam kazandırılıyor ve sanat yapıtı olarak ortaya sürülüyordu” (İpşiroğlu & İpşiroğlu , 1979: s.122-125).

Dadacılık aslında çıkış noktası sanat akımından çok siyasi içeriği olan bir başkaldırıdır. Baskın bir muhalif kimliği vardır. O güne kadar yaşanan ve toplumsal karşılığı olan olumsuzluklara bir nevi tepki patlamasıdır. Bunu muhalif tepkisini sanatı aracı ederek vermeye başlar ve tüm sanat dalları bundan nasibini alır. İşte o zaman zaten sanatın temelinde var olan muhalefet siyasi içerikle birleşmiş daha da belirgin şekilde ve dikkat çeker nitelikte topluma yansımış ve ses getirmiştir. I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi muhalifleri bir araya getirmiş ve savaş önemli bir sosyal patlamayı tetiklemiştir.

Dada Manifestosu 1918’in bir bölümü olan ‘Dadacı Tiksinti’nin giriş paragrafında dadayı şöyle yorumlar. “Bütün olanaklarıyla, zorlu bir savaşı bildiriyorum. Ailenin yadsınmasına dönüşebilecek her tiksinti ürünü *dada*’dır; yıkıcı eyleme girişmiş bütün varlığının yumruklarını havaya dikerek protesto: DADA; şimdiye dek kolayca uzlaşmanın ve nezaketin edipli cinselliğiyle reddedilmiş bütün olanakları tanıma: DADA; mantığı, yaratıcı güç yoksunların dansını ortadan kaldırma: DADA; uşaklarımızın değerler adına yerleştirdiği her hiyerarşi ve toplumsal denklemi ortadan kaldırma: DADA; her nesne, bütün nesnelere, duygular ve karanlıklar, görünmeler ve paralel çizgilerin tam tamına çarpışması birer yoludur savaşmanın...”(Tzara, 2004: s.28). Bu manifesto da yıkım ve başkaldırıya verilen önem öne çıkar, o güne kadar önemli olan her şeye tepkilidir ve yok saymak ister ve ancak böyle yeni yaratıcı sanata ulaşılabilir.

Dada Hareketi başlangıçta sanatın metalaştırılması, kitleyi dışlaması, sadece kendi sanat sorunsallarından yola çıkarak üretmek istemesi gibi nedenlerle modernizme karşı çıkıyordu. Bu yüzden de kendisini bir tür 'karşı sanat' olarak tanımlıyordu (Kahraman, 2005: s.167).

Her şeyin anlamsızlığını ve gereksizliğini vurgulayan Dada'ya göre geleneksel anlamda sanat da gereksizdi. Geleneksel sanatın malzemesi olan yağlıboya, bronz gibi malzemeleri reddedip kağıt parçalarını, anlamsız şiirleri, gösterileri tercih ederek kendilerini sanat karşıtı bir yerde konumlandırmışlardır. Hayata karşı bıkkınlık, umutsuzluk, isteksizlik bu sanatçıların içinde buldukları ruh hallerini yansıtmaktadır ve bu ruh haliyle kendini alaycılıkla ifade etmektedirler (Erden, 2012: s.98).

Dada olayının ortaya çıkardığı sanatsal bir gerçeklik te; gösterilerin ve öteki olayların kendileri de sanat olabileceğidir. Sanat terimi burada kabare, tiyatro, dinleti, sergi yürüyüş, müzikhol, sirk ve benzeri öğeleri de içerecek şekilde genişletilmiş ve bir daha eski dar anlamıyla kullanılmamıştır. Dada'dan bu yana süregelen taşkın ya da tartışma açmayı amaçlayan bir sergi geleneği oluşmuştur (Lynton, 1982: s.130).

Dada sanatında, doğaçlamanın, rastlantısallığın, deneysel sanatın çok önemli bir yeri vardır. Her türlü eylemin daha çok eleştirel ve sıra dışı eylemin sanat olarak kabul gördüğü yeni bir döneme Dada Hareketi ile girilmiştir. Yukardaki paragrafta da belirtildiği gibi sanat; tiyatro, gösteri, kabare, eylem, dinleti gibi pek çok terimi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bunlardan "Performans Sanatı" Dada Hareketi'yle sanat terimleri arasına girmiş ve önemli bir ayrıcalık da kazanmıştır.

"Şiir yazmanın, resim/heykel yapmanın, tiyatro oynamanın geleneksel yöntemlerini reddederek düzen-karşıtı bir tavır takınan Dadacılar, düzen adına insan yaratıcılığını sınırlayan tüm kültürel verilere karşıdır" (Antmen, 2010: s.123-124).

Önemli Dada sanatçılarından biri olan George Grosz Dadanın saldırgan ve yıkıcılığı üzerine şunları söylemiştir: "Herşeye hakaret ediyor, hiçbir şeye saygı duymuyor, her şeye tükürüyorduk: İşte bu Dada'ydı. Mistisizm değildi, Komünizm değildi, Anarşizm de değildi. Bütün bu saydığım hareketlerin bir planı, programı vardı. Bizse tam anlamıyla nihilisttik, simgemiz hiçlikti, boşluktu, boş bir delikti. Ara sıra "sanat" da yapardık. Ama esas amacımız, "sanat eylemi"ni yerle bir etmektir" (Antmen, 2010: s.131). Sosyal ve kültürel düzeyde yıkıcılığın en üst düzeye çıktığı saldırının önemsendiği o güne kadar görülmemiş bir karşı eylem yaşanmaktadır. Dada'nın hiçlik vurgusuna rağmen tüm bu saldırıların bir nedeni var. İnsan aklının çıkardığı savaş ve toplumsal sıkıntılar, kötülük, acılar, tüm bunlara bir tepkidir ve gidişat iyi değildir, birileri buna dur demelidir. Her şey normalmiş gibi yapılamaz, o nedenle saldırı önemlidir ve sanatta bundan nasibini fazlasıyla alacaktır, almalıdır. Geleneksel sanatın anlatım diliyle eleştiri yapılamaz yeniliğe gidilemez, farkındalık yaratılamaz. Yeni başlangıçlar için her zaman öncekini yıkmak gerekir, ancak bu şekilde yeni bir düşünce üretilerek üzerinde kafa yorulabilecektir.

1920'de Zürih Dada'sında etkin olan Richard Huelsenbeck Dadaist Manifesto'nun bir bölümünde Dada nedir? sorusuna yanıt olabilecek ifade şöyledir: "Dada kelimesi, etrafımızdaki gerçeklikle kurulan en ilkel ilişkinin sembolüdür; Dadaizm'le birlikte yeni bir gerçeklik doğar. Hayat seslerin, renklerin, ruhsal ritimlerin birbirine geçtiği girdap gibi görünür ve Dada, bütün harikulade çılgınlıkları, taşkın pragmatik tavrının hummaları ve bütün zalim gerçekliğiyle, onu yılmadan sanatına dahil eder" (Artun, 2013: s.114). Dada farkının açıkça dile getirildiği görülmektedir. Yeni bir çağ, yeni bir hareket, yeni bir düşünce ve bunların merkezinde sanat. Eskiye acımasızca sorgulayan, küçümseyen, eleştiren Dada avangard bir oluşumla kendini ortaya koyar. Aynı manifestonun bir bölümünde sanatla ilgili olabilecek açılımı şöyledir: "Dada kelimesi, anında, hareketin enternasyonalizmini belli eder, bu hareket hiçbir sınır, din ve meslek ayrımı tanımaz. Dada, zamanımızın uluslararası ifadesidir, sanatsal hareketlerin büyük başkaldırısıdır, bütün bu saldırıların, barış kongrelerinin, sebze halindeki ayaklanmalarının, meydandaki akşam yemeklerinin

vs. vs. sanatsal yansımasıdır. Dada resimde yeni malzemelerin kullanılmasını savunur” (Artun, 2013: s.115).

O güne kadar belli olan plastik sanatın malzemeleri artık çok çeşitlidir. Sanatçılar kendilerini ifade ederken düşüncede ve malzemede sınır tanımazlar. Her türlü nesneyi sanat malzemesi olarak kullanabilirler. Bu nedenle “Dada ile kolaj, fotomontaj, asamblaj ve readymade tanımları sanatın terminolojisine girmiş ve iyice yerleşmiştir” (Eroğlu, 2014: s.12). İki ve üç boyutlu atık malzemeler, tüketim kültürüne ait nesnelere resimde, heykelde kendine rahatça yer bulmaktadır.

“Dadacı sanatın kendinden önceki sanat akımlarından bir farkı da ortak bir biçim kaygısı taşımamasıdır... Dadacılar, biçimin temel alındığı bir biçimden ziyade, bir tavır-duruş ile ilgileniyorlardı. Belli bir biçimde yaratılmış resim ya da heykel, piyasada satılabilir; oysa bir sanatçının tavrı, sanat piyasası karşısındaki duruşu para etmezdi” (Yılmaz, 2005: s.109). ‘Ben’ diyen Dışavurumculuk’lara karşı ‘Biz’ diyen, çünkü kolektif bir bilinç oluşturmak isteyen Dadacıların bu ‘biz’inde ortak bir üslup değil, ortak bir ruh hali vardır” (Antmen, 2010: s.124).

Dada hareketiyle sanatın sınırları genişlemiş ve yeni sanatsal ifade yolları bulunmuştur. Dinleti, performans, düzenleme, yerleştirme, kolaj, biçim bozma, söz, afiş hepsi iç içe girmiş adeta malzemede ve düşüncede sınır tanımayan bir sanat oluşumu ortaya çıkmıştır. Estetik sanat yerine çirkinlik yüceltiliyor, bayağılık ve sıradanlık sanatta yer alıyor, klasik sanatın kabul gören her şeyi eleştiriliyor, kasıtlı olarak bozuluyor. O güne kadar kabul görmüş sanat her açıdan sorgulanıyor ve yıkılmaya çalışılıyor.

4-SONUÇ

XX. Yüzyılda sanatta yeni oluşumlar, yeni hareketler ortaya çıkmaya başlar. Teknolojiyle birlikte başka bir yöne evrilen plastik sanatlar kendini sorgular. Sanat nedir? Güzel nedir? Estetik nedir? Her zaman yeni oluşumlar kendinden öncesine alternatif yeni söylemler getirmiş ve bir önceki dönemi eleştiren, bozan, alaya alan tavrı da göstermiştir. Muhalif kimliğiyle Dada Hareketi bu reddedişin ve yozlaşmanın en doruklarını ulaştır ve sanat adına yapılmış kutsal olarak değerlendirilen her şeyi bozar alaya alır. Amacı katılaştırmış, halktan uzak bu yapıyı bozmaktır. Dada’nın yaptığı tüm yıkıcı eylemlerin bir amacı vardı. “Sarsılmaz sanılan değerleri, sahte otoriteleri, kokuşmuş kurumları, gülünç düşürerek halkın gözünü açmak ve halkı bilinçlendirmekti” (İpşiroğlu & İpşiroğlu, 1979: s.12).

Yıkım olmadan yeni bir var oluşa adım atılamaz. Bu anlamda Dada XX yüzyılın sanatını ve düşünce yapısını şekillendiren en önemli hareketlerden biridir. Değişimin kaçınılmaz ve çok hızlı yaşandığı bu dönemde emeğin, sermayenin, insanlığın, sanatın ve her şeyin yaşam haklarının düzgün bir işleyiş için sorgulanması gereklidir. Sosyolojik, ekonomik ve siyasi boyutları olan bu sorgulamada Dada ön planda yer almış görünüyor. Sanat ve sanatçı duyarlılığı ve hassasiyeti ile yeniden, daha iyi yarınlar yaratma hayalinin kurulabilmesi için böylesi sorgulamalar sanatla devam edecektir. Yıkımla gelen yeni yaratıcı düşünce ve bu düşüncenin eyleme geçmesi ile sanatın anlamının genişlemesiyle sonuçlanmıştır. “Şu işe bakın, dadacılar sanatı yıkmak isterken farkında olmadan onu genişletmişlerdi. Şimdi anlıyoruz ki, yıktıklarını sandıkları şey sanat değil, onun sınırları idi” (Yılmaz, 2005: s.108).

Dada ile sanatta yeni bir döneme girilmiş, sanatın anlamı, tanımı değişmiş, sınırları genişlemiştir. 1960’lardan sonra gelişen düşüncenin, buluşun, felsefenin ön planda olduğu disiplinler arası işbirliğine dayanan sanatsal oluşumlara ve pek çok avangard sanat hareketini içinde barındıran “kavramsal sanata” öncülük etmiştir. Performans Sanatı, yerleştirme (enstalasyon), gösteri, eylem, düzenleme, dinleti gibi pek çok sanat oluşumu Dada ile başlamıştır. Her türlü atıl malzemeyi sanat nesnesi olarak kullanarak tabuları yıkmıştır. Sanatı müzelerden çıkartıp halkın içine taşımış, izleyici ile sanatçı arasındaki sınırı kaldırmış ve bu şekilde sarsılmaz sanılan tüm değerleri sorgulamış,

sorgulatmıştır. Sonuç olarak; yıkımla gelen yeni yaratıcı düşüncenin sanatı Dada, 20 yüzyılın en etkili hareketlerinden biri olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Antmen A. (2010), 20 Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. 3. Baskı, Sel Yayınları, İstanbul.
- Artun A. (Derleyen). (2013), Sanat Manifestoları, Avangard Sanat ve Direniş (Çev.: Elçin Gen, Mustafa Tüzel), 3. Baskı, İletişim yayımları, İstanbul.
- Erden O. (Editör). (2012), Modern Sanat Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey. (Tempo Dergisinin Eki), Boyut Matbacılık, İstanbul.
- Eroğlu Ö. (2014), **Dada**, 1.Baskı, Tekne Yayınları, İstanbul.
- Grzmykowski E. (2017), Sanat 101; Leonardo Da Vinci'den Andy Warhol'a Sanat Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey (Çev.: Orhan Düz), 4. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- Harrison C. ve Wood P. (2011), Sanat ve Kuram, (1900-2000 Değişen Fikirler Antolojisi), (Çev.: Sabri Gürses), 1 Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- İpşiroğlu N. & İpşiroğlu M. (1979), Sanatta Devrim, Ada Yayınları, İstanbul.
- Kahraman H. B. (2005), Sanatsal Gerçeklikler, Olgular ve Öteleri, 3 Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Lynton N. (1982), Modern Sanatın Öyküsü (Çev.: Cevat Çapan, Sadi Öziş), 1. Baskı, Remzi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sanat Tarihi Ansiklopedisi. (1983), Yayımlayan: Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Ticaret ve Sanayi A.Ş adına; Ragıp YAZIR, Sanat Tarihi Ansiklopedisi, (Çev.: Hasan KURUYAZICI, Üstün ALSAÇ), 4. Cilt, Görsel Yayınlar Yayınevi.
- Sönmez N. (2006), Sanat Hayatı İçerir mi? (Sergi Eleştirileri, 1987-2000), 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tzara T. (2004), Dada Manifestoları (Çev.: Elif Göktepe), Norgunk Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz M. (2005), Modernizmden Postmodernizme Sanat, Ütopya Yayınları, Ankara.